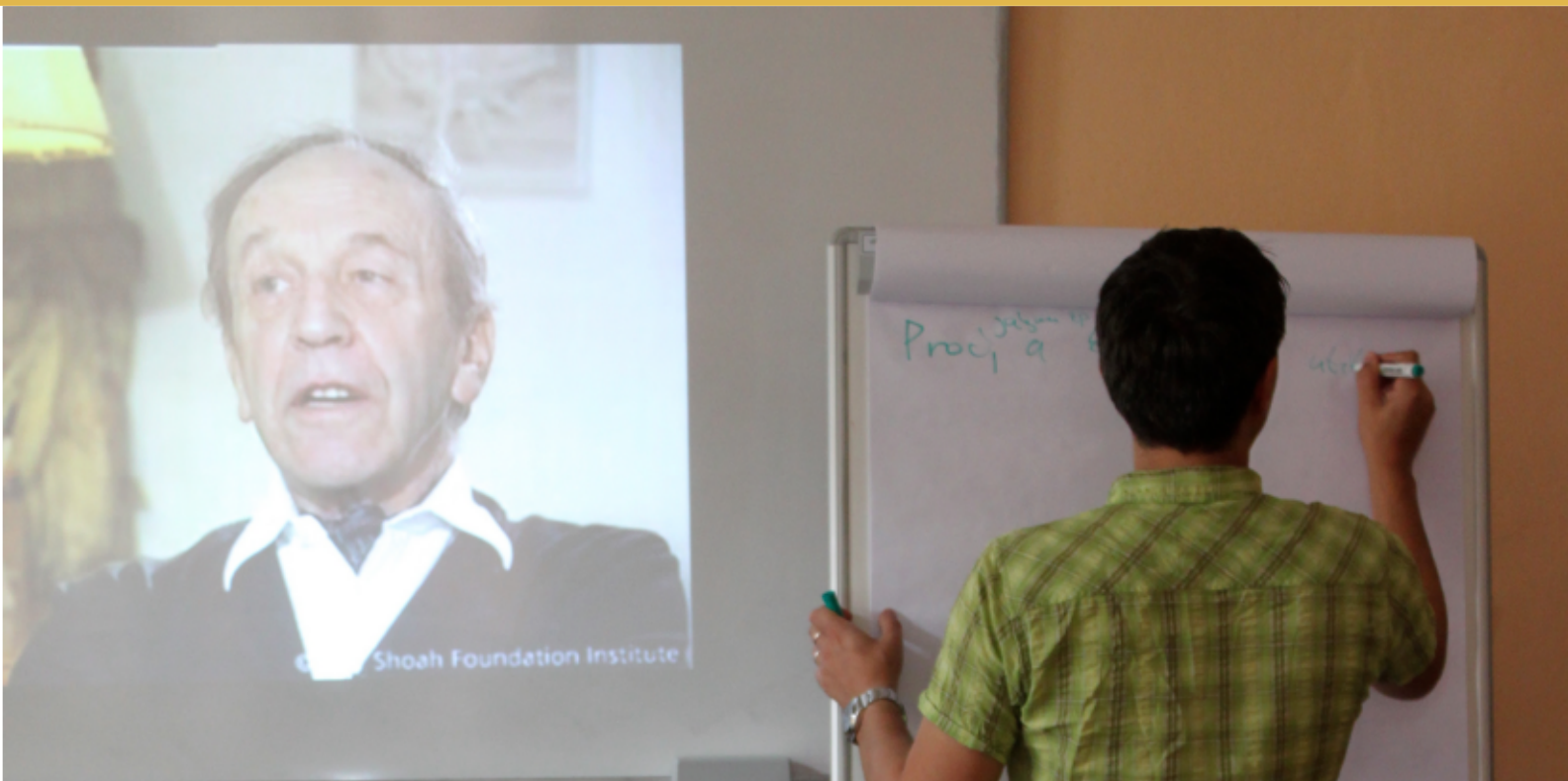

Magazín CVH Malach

číslo 2 | léto 2011

Letní škola moderních dějin v Ostravě · Projekt Političtí vězni.cz
Vybráno z archivu: Arnošt Lustig ve vzpomínkách spoluvězňů
Milan Hes: Didaktické aspekty historické paměti holocaustu
Seminář pro slovenské učitele · Den otevřených dveří 12. listopadu
Povídka Hany Veselé ze soutěže Daniel

Vydává **Centrum vizuální historie Malach**
Ústav formální a aplikované lingvistiky
Matematicko-fyzikální fakulta UK v Praze

www.malach-centrum.cz

úvodník

Vážené čtenářky, vážení čtenáři!

Na nejzazším okraji léta se znovu setkáváme nad stránkami Magazínu CVH Malach. Nejhezčí počasí letních měsíců si tento rok dalo skutečně výjimečně načas – věříme tedy, že tímto způsobem můžeme alespoň zčásti omluvit i lehké zpoždění s vydáním „letního“ čísla našeho Magazínu.

V prvním čísle jsme kromě čtvrtletní periodicity nastínili také strukturu Magazínu: přinášíme vám nejen novinky přímo z pražského Centra vizuální historie Malach, ale poskytujeme také prostor tématům, která souvisejí se soudobými dějinami, orální historií nebo dějinami holocaustu v jejich nejširších společenských i odborných kontextech.

Do tohoto čísla jsme s potěšením zařadili článek kolegů z o. s. Pant, kteří na konci srpna v Ostravě uspořádali Letní školu moderních dějin. Výstupem workshopů zaměřených na vzdělávací využití svědectví pamětníků byly tři úryvky rozhovorů z Archivu vizuální historie a pracovní listy, které jsou od října [volně k dispozici](#) na portálu Moderní dějiny.cz.

Další stránky patří příspěvku Mgr. Milana Hese, který zazněl na lednové výroční konferenci CVH Malach. V textu s názvem „Didaktické aspekty historické paměti holocaustu“ se autor zabývá pamětí přeživších šoa a jejími specifiky, ale i motivací pamětníků k vyprávění vlastních – mnohdy silně traumatických – zážitků. Závěrečná část studie se soustředí na podstatné aspekty vzdělávacího využití vzpomínek přeživších.

V rubrice *Spřízněné projekty* tentokrát představujeme o. s. Političtí vězni.cz, jehož aktivity mapují pohnuté životní osudy lidí vězněných po roce 1948. Mezi nejnovější projekty této dobrovolnické iniciativy patří připravovaný filmový dokument s pracovním názvem „K. Ch.: Příběh bývalé politické vězeňkyně“. [Ukázku](#) můžete najít na YouTube.

Z Archivu vizuální historie USC SFI jsme pro vás vybrali vzpomínky spoluvězňů Arnošta Lustiga, který zemřel na počátku roku 2011. Rádi bychom tímto způsobem připomněli památku tohoto významného českého spisovatele, v jehož literární tvorbě měla zkušenost nacistické perzekuce za druhé světové války výraznou roli.

Závěrečné stránky Magazínu CVH Malach opět představují tvorbu středoškolských studentů: tentokrát publikujeme povídku Hany Veselé ze Soukromého gymnázia Altis, která se umístila v soutěži Daniel, každoročně vyhlašované MŠMT, Národním institutem dětí a mládeže a VKC Židovského muzea v Praze.

OBSAH ČÍSLA:

úvodník	1
stalo se – aktuality	2
studie	4
spřízněné projekty	8
vybráno z archivu	10
povídka	15

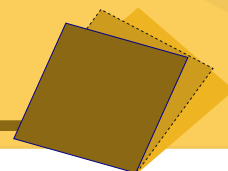

Přeji zajímavé a obohacující čtení!

Jakub Mlynář
koordinátor CVH Malach

mlynar@kniha.mff.cuni.cz

stalo se – aktuality

Den otevřených dveří CVH Malach bude v sobotu 12. listopadu

Také v letošním roce jsme pro vás naplánovali další sobotní **Den otevřených dveří**, který se tentokrát uskuteční 12. listopadu 2011 od 10:00 do 17:00.

Tato akce je určena zejména zájemcům o práci s Archivem vizuální historie, kteří z různých důvodů nemohou do CVH Malach zavítat ve všední dny v běžných otevíracích hodinách. Samozřejmě jsou však vítáni i všichni ostatní, kdo by do databáze svědectví pamětníků chtěli nahlédnout.

Z organizačních důvodů prosíme zájemce, aby svou plánovanou návštěvu oznámili e-mailem na **malach@knih.mff.cuni.cz** nebo telefonicky na číslo **221 914 391**. Těšíme se na vás!

Červnový seminář pro slovenské učitelky a učitele

Ve spolupráci s Památníkem Tereziín se **v úterý 28. června** v CVH Malach konal seminář pro slovenské středoškolské pedagogy. Učitelé byli nejprve obeznámeni s okolnostmi vzniku Archivu vizuální historie a základními informacemi o jeho struktuře. Poradce

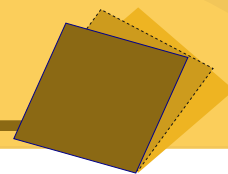
Institutu USC Shoah Foundation Martin Šmok ve svém příspěvku přiblížil pedagogům základní principy využívání audiovizuálních vyprávění pamětníků v rámci vzdělávacích programů. V poslední třetině workshopu mohli návštěvníci sami vyhledávat v Archivu svědectví, která by byla obohacením pro jejich pedagogickou praxi. Bezmála 30 slovenských učitelů strávilo v Centru Malach více než 3 hodiny a řada z nich již začala promýšlet konkrétní způsoby, jak do výuky začlenit svědectví pamětníků a očitých svědků holocaustu, kteří často pocházejí přímo z jejich regionu.

Odkazy:

Památník Terezin - <http://www.pamatnik-terezin.cz>

Dokumentačné stredisko holokaustu - <http://sk.holokaust.sk>

stalo se – aktuality

Jaký byl letošní ročník Letní školy moderních dějin?

Co v dějepise učit? Jak začlenit do výuky výpovědi pamětníků? Jak vytvořit k filmovému svědectví pracovní list? Existuje v dějepise kontroverzní téma? Jak s ním pracovat? Jaké jsou základní způsobilosti učitele dějepisu a jak je rozvíjet? Co zařadit do hodin, aby se děti na výuku těšily? Jak posílit čtenářskou gramotnost žáků? Na tyto a mnohé další otázky hledali odpověď učitelé z celé republiky v Ostravě 29. a 30. srpna 2011.

Téměř čtyři desítky učitelů strávily dva dny z přípravného týdne v Krajském zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků v ulici Na Hradbách i na jiných místech Ostravy a načerpaly inspiraci zejména k výuce událostí 20. století. Zajímavý dvoudenní program **Letní školy moderních dějin** tvořila série podnětných workshopů vedených zkušenými lektory, s nimiž se účastníci věnovali praktické metodologii, aplikovatelné jak v dějepise, tak ve výchově k občanství, základech společenských věd, mediální výchově, českém jazyce a literatuře či dalších humanitních předmětech.

Jak se účastníci shodli, dějiny 2. poloviny 20. století jsou pro školáky vzdáleným dávnověkem, přestože dospělí tuto dobu považují téměř za současnost.

Workshopy

Mgr. Jiří Tůma, vyučující na Základní škole Mendlova v Karviné a koordinátor projektů EduČas a Škola pro život, nazval svou dílnu příznačně *Pančelko, kdy už bude dějepis?* Účastníci si pod jeho vedením vyzkoušeli několik jednoduchých a v pedagogické praxi ověřených námětů pro práci ve třídě.

Dokumentarista **Martin Šmok** z Institutu USC Shoah Foundation, spravujícího 52 000 svědectví pamětníků holocaustu ve 32 jazycích, se zaměřil na metodologii práce s filmovým interview. „Velká politická historie se skládá z malých osobních příběhů jednotlivých lidí,“ uvedl na svém semináři, „a zachy-

cené interview je zdrojem regionální, malé historie.“ Vybral tři výpovědi vztahující se k moravsko-slezskému regionu. **Mgr. Marcel Mahdal** z Gymnázia Pavla Tigrida v Ostravě-Porubě představil pracovní listy k těmto videonahrávkám a oba spolu s účastníky hledali další nápady pro práci s nimi.

Mgr. Josef Märc, vyučující na Gymnáziu Mostecká v Chomutově a na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, navázal na projekt „Tragická místa paměti – Průvodce po historii jednoho regionu 1938–1945“ o. p. s. Collegium Bohemicum a sdružení Antikomplex. Jak uchopit období protektorátu Čechy a Morava? S jakými zajímavými historickými materiály vztahujícími se k tomuto období se dá pracovat? Jsou pro žáky srozumitelné? Na tyto a další otázky hledali účastníci společně odpověď.

Z Komenského univerzity v Bratislavě přicestoval **doc. PaedDr. Viliam Kratochvíl, PhD.**, který přivezl metodické podněty pro rozvíjení kompetencí učitele. Seznámil účastníky s metaforou stromu, prakticky ukázal konkrétní výukové figury a možnosti práce s fotografií, karikaturou či jiným uměleckým dílem.

□ Mgr. Svatava Kučíková, Mgr. Marcel Mahdal

_pant
občanské sdružení

**MODERNÍ
_DĚJINY**

studie

Didaktické aspekty historické paměti holocaustu

***„Paměť je duchovní páteř,
bez které se naše tělo
pokříví. Zapomnění je
Atlantida, která už
neodvratně zmizela pod
ledovými vodami oceánu.“***

(Arnošt Lustig)

Mgr. Milan Hes

Učitel na Gymnáziu Budějovická
a doktorand na FF UK

Tento příspěvek byl přednesen 28. ledna 2011
na konferenci k 1. výročí CVH Malach

Paměť přeživších

Již bezmála třicet let vzrůstá ve světové vědecké a odborné veřejnosti zájem o téma paměti a vzpomínky. V českém prostředí se jedná spíše o záležitost posledního desetiletí, kdy se objevilo hned několik zajímavých prací k problematice paměti míst či k teorii historického vědomí.¹

Stoupající zájem o vzpomínku jako předmět historického studia má podle archeologa Jana Assmanna svůj původ hned ve třech klíčových faktorech.

Za prvé, díky mohutnému technickému rozvoji elektronických médií je nám umožněno zaznamenávat, archivovat a dále využívat obrovské množství dat a tedy i vzpomínek. Máme vlastně k dispozici „umělé paměti“ a „prožíváme kulturní revoluci, která se svým významem vyrovná vynálezu knihtisku a ještě dříve písma.“²

„Za druhé, (...) vůči naší vlastní kulturní tradici se šíří postoj 'post-kultury', v níž *cosi, co dospělo ke konci* (...) dále přežívá jako předmět vzpomínky a komentovaného zpracování.“³ Jsme civilizací, která na jedné straně až abnormálním tempem vrší nejrůznější archiválie a připomínky minulé, ale také společností, která paradoxně obrovskou rychlostí ztrácí znalost své vlastní kultury a historie. Vzpomínka může být tou nejpřirozenější možností, jak se s tímto „napětím“ vyrovnat.

Třetí důvod však považuje Jan Assmann za nejdůležitější a charakterizuje ho jako „rozhodující motiv“, když ve své knize „Kultura a paměť“ uvádí, že

v „současnosti dospívá k závěru *cosi, co se nás dotýká mnohem osobněji a bytostněji. Začíná vymírat generace očitých svědků nejtěžších zločinů a katastrof v análech lidských dějin.*“⁴

Nezastavitelné ubývání přeživších holocaustu je jedním z ústředních důvodů, proč v naší civilizaci roste zájem o vzpomínku jako takovou. Proč stoupá počet vydávaných memoárových knih, proč jsou natáčeny stále další filmové dokumenty o tomto tématu, proč se objevují další varianty uměleckého zpracování autobiografické paměti přeživších, ale také proč vznikají nová odborná historická pracoviště, která se shromažďováním a zpracováváním vzpomínek zabývají.⁵

Assmann dokonce přichází s tezí, že tento bouřlivý zájem o paměť vede k tomu, „že se kolem pojmu vzpomínky buduje nové paradigma věd o kultuře, které umožní pohlédnout na rozmanité kulturní fenomény a oblasti – umění a literaturu, politiku a společnost, náboženství a právo – v nových souvislostech.“⁶

V duchu výše citovaného Assmannova vymezení tedy nemá smysl proti sobě ostře stavět „pravdu historické vědy“ a „subjektivně laděnou reflexi autobiografického vyprávění“, prostřednictvím kterého je vždy vzpomínka realizována. Jak k této otázce také poznamenává jeden z mediálně nejznámějších českých přeživších, spisovatel Arnošt Lustig:

*„I osobní historie je historie. Jako je jizva důkazem rány. Prošlý kalendář svědectvím o době. Vyschlá studna připomínkou vody.“*⁷

studie

Didaktické aspekty historické paměti holocaustu

(pokračování ze str. 4)

Je sice pochopitelné, že historik dává přednost objektivnímu poznání před subjektivní narací, ale „duševní zážitky“ – stopy v naší paměti, podle filozofa a literárního teoretika Tzvetana Todorova „*neexistují o nic méně než hmotná fakta (...) [tyto duševní zážitky – pozn. MH] jsou obtížněji přístupné a ověřování vyprávění, která je sdělují, nejsou ani v nejlepším případě nijak snadná; historie má proto sklon přehlížet je. Paměť se nestará o ověření, a proto nemá takové zábrany; nebývalým způsobem nám (...) [však] osvětluje podstatné stránky zkušenosti.*“⁸

Jaký má tedy charakter paměť přeživších? Slovy sociologa Maurice Halbwachse⁹ je především výrazně kolektivní, ale doplňme, že zároveň se svými nositeli je i velmi zranitelná.

„*Ze samotného hlediska hledání pravdy [však podle Tzvetana Todorova - pozn. MH] není paměť prostě (jen) historií se slevou, hrubým materiálem, který je nepoužitelný dokud není vytríděn historickým sítem.*“¹⁰

Paměť a historie spolu mohou, ba musí komunikovat. Nemusíme si kupříkladu striktně vybírat mezi historiografickým zpracováním konkrétní kapitoly z dějin holocaustu historikem Yehudou Baurem a vzpomínkou přeživšího Ludka Eliáše. Oba „úhly pohledu“ se totiž vhodně doplňují.

Obzvláště v dnešní době, kdy neustávají útoky na památku obětí i přeživších šoa ze strany nejružnějších antisemitů, je potřebné, aby se s pamětí holocaustu seznamovalo soustavně co největší procento populace.

Sbírání, uchovávání a předávání historické paměti je obrovskou výzvou pro vědu, média i školní didaktiku.

Motivace vyprávět

Sami pamětníci šoa chápou vyprávění svých vzpomínek převážně jako možnost varování a poučení těch, kteří období pronásledování neprožili.¹¹ Jedná se vlastně o snahu předat určitou „gene-

rační paměť“, jež se podle egyptologa Jana Assmanna „*rozvíjí u určité skupiny, vzniká v čase a s časem také zaniká, anebo přesněji – zaniká se svými nositeli.*“¹²

Bývalé židovské oběti nacistického pronásledování, kterým se podařilo přežít, jsou dnes již starší lidé a prožívají v současné době etapu života, v které se pochopitelně často objevuje vzpomínání a spolu s ním také „*touha po fixaci a předání*“¹³ prožitého.

Řadu let až desetiletí velká část z přeživších v naší zemi nechtěla či nemohla o vzpomínkách hovořit a teprve v době relativně nedávné se rozhodla o své zkušenosti promluvit. V podobném duchu svou motivaci popsal již zmiňovaný Luděk Eliáš, když říká: „*Nehovořil jsem o svých zážitcích dlouho, snad více jak třicet let. I mé děti byly už téměř dospělé, když se od rodičů dozvěděli celou pravdu. K překonání určitého ostychu mne přiměly především neonacistické akce, které i se starými známými hesly se začaly objevovat krátce po roce 1989.*“¹⁴

Prožitek obětí holocaustu, který je více jak šedesát let starý, nelze bohužel i bohudík doslovně „přenést“ do naší současnosti. Jeho aplikaci, příklad či memento však „*užívat s ohledem na přítomnost*“¹⁵ můžeme, ba musíme.

Mgr. Milan Hes přednáší svůj příspěvek na konferenci k 1. výročí CVH Malach

Didaktické aspekty historické paměti holocaustu

(pokračování ze str. 5)

Paměť a didaktika dějepisu

Již zde bylo slovy několikrát citovaného archeologa Jana Assmanna konstatováno, že nárůst zájmu o problematiku paměti vede ke konstrukci nového paradigmatu společenských věd. Jakým způsobem však na „nástup paměti“ může reagovat didaktika dějepisu a školní výuka vůbec?

Ještě na konci 20. století byla v naší zemi didaktika dějepisu poměrně často definována jako „*modifikovaný historický obsah, transformovaný z historické vědy*“.¹⁶ Jednalo se o pojetí, jež v českém prostředí vycházelo ze zásadní a velmi přínosné práce profesora Vratislava Čapka, který za hlavní úkol tohoto oboru považoval sledování „*výchovně vzdělávací dimenze historiografie*“.¹⁷

Dodejme, že pro nemalou část učitelské veřejnosti se didaktika dějepisu na dlouho dobu stala spíše „uměním učit“ respektive „dovedností předat“ poznatky odborné historiografie ve zjednodušené a schematizované podobě žákům. Mnohdy bylo hlavním a jediným cílem dějepisné výuky sdělení informací o tom, „jak to tenkrát doopravdy bylo“.

Aniž bychom chtěli snižovat nezastupitelnou roli základní historické faktografie, bez níž není prakticky žádné smysluplné vzdělávání možné, konstatujme, že současné nazírání na didaktiku dějepisu se značně posunulo od zmiňované „transformace ze systému historické vědy“ blíže k vnímání oboru jako „teorie historického myšlení“.¹⁸

Domníváme se tedy, že tím má v didaktice dějepisu svůj nezastupitelný prostor i sledování vlivu kolektivní paměti a vzpomínky¹⁹ na utváření historického vědomí v současné společnosti.

Shrňme, že ačkoli je dále laickou veřejností oborová didaktika bohužel stále vnímána převážně jen jako metodika dějepisného vyučování, je nezanebatelnou skutečností, že prostředí školní výuky tato věda zásadně překračuje a její předmět zájmu je „*spíše vymezen jako teorie sociální a osobní histo-*

Studenti semináře Soudobých dějin z Gymnázia Budějovická v Praze 4 na exkurzi v CVH Malach

rické kultury.“²⁰

V duchu pojetí dějepisu jako „teorie a praxe historického myšlení“ přistupuji osobně ke zpracování své doktorské práce, jež se zabývá otázkou didaktických aspektů paměti holocaustu.

V disertaci si především kladu otázky po charakteru historické paměti přeživších. Jedná se zejména o problémy uchopení a popsání kolektivních i individuálních rysů autobiografického vyprávění, struktury vzpomínání i procesu zapomínání.

Během studia nahrávek v Centru vizuální historie Malach si rovněž všímám u přeživších vůbec jejich ochoty i motivace svědectví poskytnout. Zajímají mne také paměťové stopy, které ulpěly ve vzpomínkách jako dominantní a určovaly charakter celého svědectví.

Neméně důležité jsou pro mne rovněž skutečnosti, jež umožnily přeživším se s obsahy své paměti postupně vyrovnat. Zaobírám se rovněž tím, jaké významy svým vzpomínkám pamětníci přikládají a do jaké míry se jejich paměť stala pamětí rodinnou či celospolečenskou.

Důvodem takto vymezeného badatelského úkolu je pro mne poněkud paradoxní (i když do určité míry pochopitelná) skutečnost. Ačkoliv nám jsou

studie

Didaktické aspekty historické paměti holocaustu

(pokračování ze str. 6)

ve velkém množství formou nejrůznějších filmových dokumentů, knižních memoárů či deníkových záznamů, předkládána velmi zajímavá svědectví pamětníků z časů druhé světové války, jedná se povětšinou o příběhy, vpravdě o převyprávěné obsahy paměti.

Málokdy si však můžeme s pomocí těchto dokumentů a knih zodpovědět otázku po charakteru kolektivní paměti, jež tato svědectví zformovala.

Věřím, že má práce alespoň nepatrně k otázce poznání těchto ne zcela snadno přístupných rysů historické paměti holocaustu přispěje.

Další a neméně podstatnou motivací pro mou práci je rovněž skutečnost, že již více jak deset let vyučuji na Gymnáziu Budějovická v Praze 4 dě-

jepis a společenské vědy a takřka pravidelně, když se zabývám problematikou šoa, se studenti pozastavují nad tím, „jak bylo možné se zážitkem holocaustu vůbec dále žít“ a „zda někomu o svých zážitcích tito lidé někdy vyprávěli.“

Z čistě historické – dějepisné problematiky se tak stává výzva obecně lidská – současná. Právě Centrum vizuální historie Malach, jež si dnes připomíná první rok své existence, může významně studentům, ale také nám všem usnadnit hledání odpovědí na tyto „nadčasové a stále významné“ otázky, jež ve svém historickém myšlení řešíme my a věřím, že se jimi budou zabývat i generace budoucí.

□ Mgr. Milan Hes

POZNÁMKY K TEXTU:

¹ Například k otázce paměti míst: Maur, Eduard: *Paměť hor*, Praha 2006. Teorii historického vědomí a paměti se dlouhodobě v české historiografii věnuje například profesor Zdeněk Beneš.

² Assmann, Jan: *Kultura a paměť*, Praha 2001, str. 15.

³ tamtéž

⁴ tamtéž

⁵ Z knižních projektů, které se věnují v českém prostředí v poslední době soustavněji autobiografické paměti připomeňme alespoň edici „Paměť“ nakladatelství Academia.

⁶ Assmann, Jan: *Kultura a paměť*, Praha 2001, str. 15.

⁷ Lustig, Arnošt: *Eseje*, Praha 2009, str. 58.

⁸ Todorov, Tzvetan: *Paměť před historií*, in: *Politika paměti (Antologie francouzských společenských věd)*, Praha 1998, str. 35-36.

⁹ Halbwachs, Maurice: *Kolektivní paměť*, Praha 2009.

¹⁰ Todorov, Tzvetan: *Paměť před historií*, in: *Politika paměti (Antologie francouzských společenských věd)*, Praha 1998, str. 44.

¹¹ Autor příspěvku se opírá o vlastní výzkum audiovizuálních svědectví v CVH Malach k připravované doktorské práci.

¹² Assmann, Jan: *Kultura a paměť*, Praha 2001, str. 48.

¹³ tamtéž, str. 48-49.

¹⁴ Z dopisu Ludka Eliáše ze dne 21. 6. 2010 z Ostravy do Slaného. Osobní archiv autora.

¹⁵ Todorov, Tzvetan: *Zneužívání paměti*, in: *Politika paměti (Antologie francouzských společenských věd)*, Praha 1998, str. 102.

¹⁶ Například in: Julínek, Stanislav: *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*, Brno 1995, str. 73.

¹⁷ Čapek, Vratislav: *Didaktika dějepisu I.*, Praha 1985, str. 9.

¹⁸ Například in: Beneš, Zdeněk: *Co se školním dějepisem?*, in: *Historie a škola I.*, Praha 2002.

¹⁹ K tomuto alespoň zmiňme, že didaktická využití paměti i metody oral history rozpracoval v knize „*Jak učit evropské dějiny 20. století*“ Robert Stradling a čeští pedagogové ji mají již téměř 8 let k dispozici také v českém překladu. Stradlingův text může sloužit jako vhodný teoretický úvod před vlastní výukou vybraných témat z dějin 20. století. Stradling, Robert: *Jak učit evropské dějiny 20. století*, Praha 2003.

²⁰ Beneš, Zdeněk: *Historický text a historická kultura*, Praha 1995.

spřízněné projekty

Političtí vězni.cz

Dobrovolnická iniciativa Političtí vězni.cz je nevládní a neziskový projekt, jehož účelem je eticky zachytit a uchovat mnohdy fascinující životní příběhy bývalých politických vězňů a vězeňkyň – očitých svědků a aktérů historických událostí. Cílem projektu je dokumentovat a široké veřejnosti dostupnou formou zprostředkovat životní příběhy bývalých politických vězňů, pracovníků PTP či jejich blízkých. Předmětem našeho zájmu jsou zejména pamětníci socialistické diktatury v Československu, uvědomujeme si však, že politické věznění je globální fenomén. V rámci projektu již vznikly dvě knihy, proběhla konference a několik mezinárodních workshopů. V současnosti se občanské sdružení vydalo i do vod studentského filmového dokumentu, který bude představen veřejnosti v závěru roku 2011.

Projekt začal fungovat v roce 2008 jako neformální iniciativa několika studentů a studentek českých vysokých škol, kteří do té doby samostatně

Tým Političtí vězni.cz na konferenci v St. Pölten. Zleva: T. Bouška, M. Louč, P. Čáslavová, narátorka H. Truncová a K. Pinerová

pracovali na svých studijních záměrech. Při studiu jsme využívali vzpomínek politických vězňů a vězeňkyň z 50. let zaznamenaných s využitím metodologických postupů orální historie. Na počátku projektu stál především pocit, že naši političtí vězni představují nesmírně poutavé, a přitom nezaslouženě opomíjené téma. Později se ukázalo, že zájem o osudy a „paměť politických vězňů“ narůstá, příběhů je nahráváno značné množství, doposud však nešlo o ucelené akademické projekty, ale spíše práce jednotlivců či díla rázu publicistického. V rámci svých omezených

Vzpomínky politických vězňů přinášejí důležitou perspektivu pro pochopení fungování komunistického režimu, nikoliv však perspektivu jedinou, a měly by zapadnout do mozaiky vzpomínek lidí nejrozličnějších povolání, stranické či náboženské příslušnosti.

možností jsme se proto pokusili tuto mezeru alespoň částečně zaplnit.

Rychle se zmenšující skupina žijících pamětníků nás doslova vybízela k práci, která měla bohatství vzpomínek uchovat a zpřístupnit badatelům a zájemcům (nejen) o téma politicky motivovaného věznění v komunistickém Československu a zahraničí. Jak říká jedno přísloví: „Každý starý člověk, který zemře, je jako knihovna, která shoří.“ Dalším motivem byla i obava, že by rozhovory pracně nahrané pro bakalářské a diplomové práce skončily jen jako další položka v univerzitních knihovnách čekající na skartaci.

Jak jsme zmínili, hlásíme se k metodě orální historie praktikované v souladu s Etickým kodexem České asociace orální historie, které jsme řádnými členy. Individuální vzpomínky pamětníků jsou dle našeho názoru důležité už proto, že mnohé informace vztahující se k podmínkám věznění

spřízněné projekty

Politictí vězni.cz

(pokračování ze str. 8)

a osudům lidí v komunistických pracovních táborech písemné prameny (produkované především represivním aparátem) vůbec nezachytily. Jedním ze zásadních cílů orální historie je nabídnout čtenáři co nejbohatší pohled na mnohavrstevné historické procesy, které nelze snadno uzavřít do škatulky jediné pravdy. Vzpomínky politických vězňů přinášejí důležitou perspektivu pro pochopení fungování komunistického režimu, nikoliv však perspektivu jedinou, a měly by zapadnout do mozaiky vzpomínek lidí nejrozličnějších povolání, stranické či náboženské příslušnosti a osudů. K pochopení pohledů politických vězňů mohou přispět i námi zachycené vzpomínky a rozšířit tak paletu autentických vzpomínek na tuto citlivou dobu. Originální zvukové nahrávky a do-

slovné přepisy nahraných rozhovorů jsou zájemcům k dispozici v badatelně pražského [Centra orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v. v. i.](#)

V minulosti jsme rovněž uskutečnili řadu mezinárodních aktivit. Grantová podpora Evropské komise nám v roce 2009 umožnila vydání anglické publikace *„Czechoslovak Political Prisoners – Life stories of 5 male and 5 female Victims of Stalinism“*. Ta byla následována studentskou konferen-

Natáčecí tým filmového dokumentárního portrétního K. Ch.

cí *„Životní příběhy obětí stalinismu“* a mezinárodním workshopem *„Life in the Stalinist Labor Camps“* uspořádaným v Praze a na bývalém lágru Vojna. Akcí se zúčastnilo několik desítek studentů z celé Evropy, kteří se setkali s našimi pamětníky a navzájem hledali porozumění a konsenzus v otázkách politického věznění. Díky záštitě České asociace orální historie a podpoře Úřadu vlády České republiky jsme následně vydali českou knihu *„Českoslovenští političtí vězni: Životní příběhy“* (obrázek obálky viz vlevo), obsahující vybrané rozhovory a několik analytických kapitol. Obě knihy jsou zdarma k dispozici na internetové stránce www.politictivezni.cz.

Po několika letech záštity partnerských organizací jsme se v roce 2010 rozhodli vytvořit formální strukturu v podobě zaštiťujícího občanského sdružení. Naší nejnovější aktivitou je (vedle zpracovávání a publikace nových životopisných vyprávění) filmový dokumentární portrét, pracovně nazvaný *„K. Ch.: Příběh bývalé politické vězeňkyně“*, na jehož tvorbě spolupracujeme s nadanými studenty Vyšší odborné školy publicistiky a Univerzity Karlovy.

□ Tomáš Bouška, Michal Louč
o. s. Politictí vězni.cz

vybráno z archivu

Spisovatel Arnošt Lustig ve vzpomínkách spoluvězňů

Český spisovatel Arnošt Lustig se narodil v Praze 21. prosince 1926 a zemřel 26. února tohoto roku. Mnoho jeho literárních děl je reflexí osobní zkušenosti holocaustu, nacistické perzekuce a koncentračních táborů: Lustig nejprve prošel terezínským ghettem, odkud byl deportován do koncentračního tábora Meuselwitz (část Buchenwaldu). Sám Arnošt Lustig rozhovor do archivu Institutu USC Shoah Foundation neposkytl, k dispozici zde však jsou záznamy vyprávění některých jeho spoluvězňů a přátel, kteří se o Arnoštu Lustigovi zmiňují. Pokusíme se tedy připomenout památku tohoto významného českého spisovatele rekonstrukcí některých událostí, jimiž během druhé světové války prošel a které významnou měrou ovlivnily jeho život i literární dílo.

Arnošt Lustig (1926–2011)

(zdroj: wikipedia.cz)

Terezín

Arnošt Lustig byl deportován do Terezína v roce 1942. Mezi terezínské vězně, kteří se s Arnoštem Lustigem v Terezíně znali, patřil i **Vilém Solar** (nar. 1926 v Praze).

„Tazatel: S kým jste byl [v Terezíně] nejčastěji, nebo delší dobu?“

V. Solar: No, z takových známých osobností si pamatuju, že jsme na pokoji bydleli s dnešním spisovatelem Arnoštem Lustigem. Sice jsem tehdy netušil, že z něj bude spisovatel, ale vždycky byl charakterizován tím, že se trochu míň bál než ti ostatní, a byl takový trochu odbojný duch. To v něm bylo a to se pak projevilo i v jeho další kariéře.

Vzpomínáte si na nějaké příhody s ním?

Jedna taková zajímavá příhoda byla... Tam se totiž jednou za uherský čas pekla sekaná, taková fašírka. To bylo v jedné budově přímo v terezínském ghettu, a on na to přišel, že bychom si mohli náš jídelníček, který byl velmi jednoduchý, zpestřit, že bychom mohli vlézt do pekárny té fašírky a něco pro osazenstvo pokoje přinést. No a on to ještě s dvěma dalšíma zorganizoval, zrealizoval to, a bylo to velké riziko, protože kdyby je chytili, tak on i celá rodina, nebo ti ostatní, kteří tam byli, by

byli okamžitě deportováni. Buď do nejbližšího transportu, nebo – což by bylo ještě tragičtější – do Malé pevnosti, která byla nedaleko. Dopadlo to dobře, nikoho nechtyli, přinesl těch šišek několik a v noci, asi ve dvě hodiny, jsme na tom našem pokoji přímo debužirovali.

Vy jste byl při tom?

Já jsem byl při tom, a musím se přiznat, že jsem patřil k těm méně odvážným, to znamená, do té pekárny jsem nevlezl...”

Meuselwitz

Z Terezína byl Arnošt Lustig deportován nejprve do koncentračního tábora v Osvětimi a později do Buchenwaldu. Zde byl umístěn v podtáboře v Meuselwitz, kde vězňové vykonávali nucené práce v továrnách společnosti HASAG. O Arnoštu Lustigovi v Meuselwitz vypráví ve své výpovědi **Jiří Schreiber** (nar. 1925 v Lipníku nad Bečvou):

„Jeden z velmi zajímavých lidí, který byl se mnou v tomto táboře, byl Arna Lustig – pan spisovatel Arna Lustig. Ten byl zajímavější tím, že on už tehdy, každou chvíli jsem ho viděl s kouskem tužky a papíru a něco si psal. A jinak to byl kluk – jestli jsi četla knížku *Kamarádi*, tak takovej, jak se tam líčí, takovej byl. On se vyznal, pracoval v

vybráno z archivu

Spisovatel Arnošt Lustig ve vzpomínkách spoluvězňů

(pokračování ze str. 10)

Luftfahrt Commandos na odjišťování bomb, pracoval s mým otcem v nějaké továrně; kde se dostal k něčemu, tak to stačil šlojznout, prostě opravdu kluk připravený na to nejhorší...

'Šlojznout' je takové slovo...

'Šlojznout' je terezínskej výraz, kterej vyplynul z toho, že každý transport přišel do takzvaný *Schleuse*, což je propust, a pro ty lidi to znamenalo to, že co ještě měli, to jim tam vykradli. Eufemistický název pro kradení se říkalo 'šlojzování'. Takže on šlojznul tu tuřín, tu nějakou bramboru; když jsme to dokázali někde mít, tak jsme si v kamínkách ještě třeba i šlupky vařili, abychom si přilepšili...

Útěk

Na samém sklonku války se Arnoštu Lustigovi spolu s dalšími několika vězni podařilo uprchnout z transportu, který je měl z Meuselwitz převést do jiného tábora. O průběhu tohoto útěku, cestě do Prahy a následném ukrývání vyprávějí **Walter Teller** (nar. 1914 v Jugoslávské Tuzle) a **Jiří Justic** (nar. 1923 v Českém Brodě).

Walter Teller vzpomíná: „Končím v Meuselwitz

Jiří Justic během rozhovoru uloženého v Archivu vizuální historie USC SFI

tím, že jednoho krásnýho dne, a to bylo začátkem dubna, koncem března, zajel do továrního kolejiště dlouhý nákladní vlak s vagóny uhlí. Lopaty pokud byly, byly, pokud nebyly, tak se rukama muselo vyhazovat uhlí, všechno ven ven ven, honili nás, a když jsme měli prázdný vagóny, tak jsme museli nastoupit do vagónů my. A teď měli snahu nás přes Severní Čechy dostat dolů, do Bavorska do koncentráku. Mezitím, na zastávkách, když nemohl vlak projet, tak se vyskákalo z vagónů a vykonávala se potřeba – nádražáci byli z toho zoufalí... Esesáci nás hlídali, na každý vagón byli dva esesáci. Shodou okolností to oba dva byli sudetáci, bývalí Chebáci, a byli celí s odpuštěním podělaný, protože věděli, že už je konec, a nevěděli co a jak... Takže se stalo, že se z některýho nádraží vlak rozjel a kluci zůstali, esesák střílel do vzduchu, ale vlak nezastavil, tak jejich konec nevím.

Pomalou jsme se dostali do Kraslic a tam nám vzali lokomotivu. Zavezli nás na nákladové nádraží a vzali nám lokomotivu, a my jsme zůstali v těch otevřených vagónech a neměli jsme co jíst. Velitel transportu esesák šel s nějakou svojí gardou do města, do Kraslic, a prohlásil tam, že potřebuje nějaký proviant. Jinak že neručí za město, že vede dva tisíce Sträflingů, vrahů a zlodějů, a tak z nich vymohl konzervy. Pro deset lidí dal jednu kilovou konzervu masa. A teď si představte ten malér, jak rozdělit tu konzervu, kdo ji rozdělí, každej hladovej, aby to bylo spravedlivý... Já jsem měl tu smůlu, že jsem byl vylosován jako spravedlivej, že tu konzervu mám rozdělit. Tak jsme to už nevím jak otevřeli, vytlačili jsme to ven, já jsem nařezal pět plátků, pak jsem to celý po délce rozdělil a měl jsem deset porcí. To jsme večeřeli a už druhý den ráno bylo asi čtyři nebo pět kluků v tom vagóně mrtvejch... “

Jiří Justic na konci války spolu s ostatními pracoval v Meuselwitz na bourání továrny, když bylo rozhodnuto o odchodu pryč: „Jednou ráno přišel rozkaz, že druhý den se stěhujeme, že poje-

vybráno z archivu

Spisovatel Arnošt Lustig ve vzpomínkách spoluvězňů

(pokračování ze str. 11)

deme pryč. Dostali jsme jeden bochník chleba, nahnali nás do vagónů, čtyři kluci zůstali schovaní v troskách fabriky a ti se dožili osvobození. My jsme nastoupili do toho transportu, do vlaku, do otevřených vagónů. Přijeli jsme mezi Klingenthal a Kraslice a utekli jsme. Uteklo nás všech šest kamarádů, kteří jsme se v tom lágru kamarádili.

Jak se vám mohlo podařit utéct?

Přiletěl hloubkař, rozstřílel lokomotivu, vrátil se a začal střílet po těch esesácích, ti utíkali všude podél ty trati, nebyli jsme vůbec chráněni, vyskákalo nás šest z vagónu a utekli jsme do lesa. Tam byla stráň a les...”

Vyprávění Waltera Tellera o okamžiku útěku je rozsáhlejší: „Jednu neděli, to byla neděle, to vím jako dneska, přijel vojenskej vlak, nějaký vojenskej transport. Ještě ten vlak nestál a ti vojáci vyskakovali z vagónů a přes naše vagóny utíkali do stráně pryč. Vzápětí byl nálet hloubkovéjch letců, roztrískali jim lokomotivu, vpředu ty vagóny, já jsem byl asi někde v sedmým vagónu, takže jsem se nevrátil po náletu zpátky a mazal jsem do stráně nahoru. Přitom jsem si vzal pana Arnošta Lustiga a Jirku Justice s sebou, respektive oni utíkali se mnou, a utekli jsme. Do večera jsme se dostali do nějakýho lesíku, z vršku jsme viděli silnici dole a věděli jsme, že stejný směr musíme brát, abychom se dostali dál. A taky jsme takhle nikoho nepotkali, až večer byla tma a dál jsme nemohli, tak jsme zalehli v lese, přikryli se pár větvemi chvojí a dospali jsme do rána. A ledva jsme vykročili, tak jsme zezdola slyšeli: 'Halt, halt, halt!' To byli werwolfové, civilisti v těch sokolských kabátech... My jsme jim samozřejmě utekli a dostali jsme se jim mimo dohled a pokračovali jsme dál. A když už se úplně rozsvítlo, tak jsme se dostali na kraj lesa a já jsem viděl, že jsme ten kopec nepřešli, ale že jsme přes noc obcházelí kolem dokola, neboli že jsme prakticky na tom samým místě, kde jsme už byli...”

Jiří Justic si na tamní hluboké lesy také pamatuje: „Bloudili jsme v lese, samozřejmě že nás honili, pátrali po nás, my jsme měli štěstí a na nikoho jsme nenarazili. Horší bylo, že jsme se za noc a za den vrátili na to samý místo, odkud jsme vyšli. Takže jsme se do toho znova pustili, druhý den jsme přišli na nějakou vesnici, tam jsme se u prvního baráku zastavili a ta Němka, když nás viděla, tak nám snesla co měla. (smích) Protože z nás šel určitě strach. Ptali jsme se jí, kudy se dostaneme dál, tak nám ukázala, že tou cestou se dostaneme do další vesnice.”

Vzpomínky Waltera Tellera jsou zde opět podrobnější: „Nezbylo nic jinýho než se nějakým způsobem dostat dolů. Tak jsme se dostali do nějakého sídliště, pár sedláckých chalup, a já jsem vzlítnul dovnitř s prosbou, aby nám dali napít, najíst... Oni věděli, že jsme utečenci: 'A proboha, ne sem,' tak nám honem dala mísu brambor a hnala nás pryč. My jsme se najedli a šli jsme dál.

A naproti nám šli ti werwolfové – ovšem jiní – a zastavili nás. My jsme neměli patřičnou výmluvu, tak jsme s nimi museli na četnickou stanici. Takže nás vzali na stanici, velitel četníků měl jinou práci, nechal nás tam sedět, a ještě tam v koutě seděl nějaký kluk, to byl Rus, zkrátka seděli jsme tam, nic jsme nedělali, až v poledne šel kolem esesák a hodil nám každému kostku cukru. Tak aspoň kostka cukru byla dobrá. Pak si přišli pro toho Rusa a odvezli ho pryč do transportu. A já jsem potom slyšel skrze dveře telefonický hovor: Jak to, už jo, ne, a já tady mám tři *prot* – jako tři protektorátní lidi, že by je zaměstnal. Ne, tak to už je konec, dobrý. Tak vyšel vítězoslavně ven a povídá: 'Tak jste volný, můžete jít.' A tím, že já jsem slyšel, co říkal, tak jsem dostal zase kuráž a říkám: 'No jo, ale to nám dejte potvrzení, že jsme u vás byli tady a že vy nám dáváte volnost, a že můžeme odsud.' 'To já nemůžu, to já nemůžu...'

'Jenže to půjdeme deset kroků a zase nás vrátěj zpátky!'

'To ne, tak řekněte, že já – velitel tak-a-tak, už

vybráno z archivu

Spisovatel Arnošt Lustig ve vzpomínkách spoluvězňů

(pokračování ze str. 12)

nevím jak se jmenoval – jsem vás propustil.'

A chtěli jsme jít pryč, já už nevím, jak to bylo dál... Nějakým způsobem nás zase chytli a odvedli nás, že nás dají do tábora. A tam byl tábor českých kluků, co byli v Německu na práci. To bylo v Rotavě. Odtamtud pendloval autobus někam do Varů, nebo kam. A my tři jsme měli být eskortovaný do těch Varů. Mezitím, než ten autobus přijel, tak nás tam hlídal nějaký německý esesák nebo voják, a to bylo asi sto metrů k baráku, vyšli kluci a on povídá: 'To jsou vaši, to jsou Češi.'

Já jsem na ně zařval: 'Kluci!'

'Jé, kluci, pojdte sem, máte hlad?'

A já povídám: 'To víš, ty vole!' protože jsme měli hlad, pochopitelně. A ten voják už byl klidnej a povídá, tak si běžte za klukama. Tak jsme letěli za klukama a jak jsme tam přišli, tak říkají, kluci, honem, nějaký hadry, v tomhle nemůžete jet, to musíme spálit, to je označený... Tak jsme pálili, oni nám dali chleba, mezitím už se venku dělaly houfy, a esesáci mezi nima... Kluci, jede se domů, jede se domů...

Tak já jdu k tomu esesákovi a povídám: 'Tak oni jedou domů, a co s náma?'

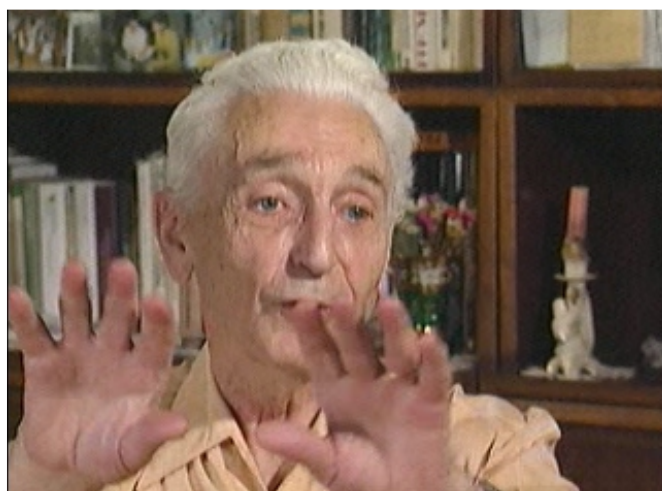
'No tak jedete s nima!'

„Museli jsme mít strašný štěstí,“ konstatuje Jiří Justic. „Přišli jsme do vesnice, obcházel jsem je a uviděli jsme tábor. Něco podobného jako koncentrační tábor, ale byl to normální tábor. Byli tam Češi a odjízďeli domů takovým starým autobusem. Samozřejmě jsme se s nima okamžitě dohodli, oni nám dali šaty, oblékli nás, vzali nás do autobusu a odvezli nás až na hranice k Plzni. Ten šofér byl Čech, ten to tam znal, a ten nám řekl, že už jsme skoro na hranici, abychom obešli ty hranice a na příští stanici že je vlak, abychom nasedli na vlak. Dali nám marky, peníze nám dali, my jsme to šťastně přešli a nastoupili jsme do vlaku.“

Walter Teller vypráví o téže události: „Tím pádem jsme se dostali s těma klukama do chumlu a teď jsme říkali, kluci okamžitě podnikali, kluci, ne-

budeme čekat, protože vlak jel kvůli letcům jenom v noci, pojdte, půjdeme na silnici a stopneme auto. Tak nás bylo asi deset, seděli jsme v příkopě a čekali jsme na silnici na auto, a vtom šla kolem německá hlídka, jeden důstojník a dva vojáci. A že legitimace. Ty jsme neměli, tak nás vzali zase zpátky, zase k tomu četníkovi a ten nás pustil. No jsem ještě večer našel ty český kluky, ti nás vzali s sebou, a šli jsme pěšky do Rakovníka. U Rakovníka byla naše hranice, tak tu jsme nějak obešli a dostali jsme se na kladenský vlak.

Když jsme nastoupili do vlaku, tak přišel průvodčí. Kluci kupovali lístky a říkali, pane průvodčí, tihle tři jsou utečenci, dejte nám lístky i pro ně... A on povídá: 'Lístky pro ně? Ty nedostanou! Ty vezu já, to jsou moji hosté, ty dovezu až do Prahy!' A tak jsme se dostali do Prahy. Ve Velešlavině jsem usoudil, že musíme vystoupit, že když pojedeme na kterýkoliv nádraží, že nás tam zase hlídka chytí. A tak jsem vystoupil, nějaký koruny jsme měli, něco dám dali ti český kluci, a my jsme šli do tramvaje. Tam jsem se hrozně třásl, protože jsem se bál, že na nás někdo uvidí, že jsme utečenci, a hlavně jsem se bál, že na mně někdo uvidí vši, jak po mně lezou, toho jsem se hrozně bál. Ale nestalo se tak, dostal jsem se do Prahy.“

Walter Teller během rozhovoru uloženého v Archivu vizuální historie USC SFI

vybráno z archivu

Spisovatel Arnošt Lustig ve vzpomínkách spoluvězňů

(pokračování ze str. 13)

Návrat do Prahy

Na okamžik sledujme závěr vyprávění W. Tellera, který se po návratu do Prahy oddělil od ostatních: „Kupodivu jsem si za ty čtyři roky zapamatoval číslo telefonu manželky, a tak jsem do první budky šel a zavolať jsem. Oni mi říkali Šišo, to bylo takový oblíbený jméno. Manželka byla telefonistka na státním úřadě, tak jsem se ozval a říkám: 'Šišo...' a ona: 'Ježišmarja!' Tak povídám: 'Zachovej klid, jed' domů, já počkám před barákem, až tě uvidím, tak půjdeš do baráku a já půjdu za tebou. Skoro půl hodiny jsem pochodoval na tom Žižkově u Rokycanovy ulice, až mi samotnému bylo divný, že mě nikdo nezastavil, že jsem podivnej... Ale dočkal jsem se, manželka šla nahoru, já jsem za chvíli zaběhl za ní, otevřela mi, chtěla mě obejmout, já jsem ji odstrčil: 'Proboha tě prosím, jdi ode mě, já jsem zavšivenej.' Honem se sundala sedací vana, zatopilo se na vodu a rozdělali jsme oheň, že spálíme ty hadry, ty vši. Pak přišla domů babička, její maminka, a ta říkala, že to oblečení potřebujeme, a tak se napustil kýbl s horkou vodou a všecko to tam namočila. No a to byl konec mojí odysey. To bylo 19. dubna, a do 5. května jsem v tom bytě byl schovanej. Když byla revoluce, soused přesně věděl, že tam někoho skrývají. Povídá: 'Musíte do sklepa, a ten pán, co je tam s váma, taky!' A byl to Němec, udavatel, Vlajkař, ale byl konec války, tak už si netroufal...”

Vraťme se opět k osudům J. Justice a A. Lustiga. „My jsme se rozdělili,” začíná vyprávění o návratu do Prahy Jiří Justic. „Byli jsme tři: já, Arna Lustigů a Valda Teller. Došli jsme první do Prahy, Valda Teller tam měl manželku, takže šel k manželce a my jsme měli adresu na nějakou paní Oplatkovou, ke které jsme se dostali. Ta nás nechala přespat, vykoukala nás, dala nám najíst, sehnala známý, ti nám přinesli šaty, ale protože se měl třetí den vrátit její syn, tak jsme museli shánět nějaký obydlí.

To byl pětáctý rok, asi tak 25. dubna. Němci v Praze, my bez prostředků. Arnošt neměl v Praze žádný příbuzný. Já taky ne, ale jsem z Brodu, tak jsme s Arnoštem smluvili, že dojede do Čes-

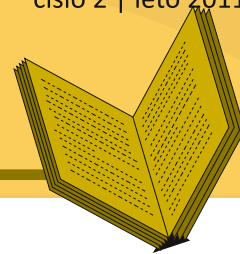
kého Brodu, kde jsme měli přátele, a že od těch přátel přiveze peníze, potravinový lístky... Arnošt přijel do Prahy, tady pod námi bydlel pan Hofman, když nám vzali obchod, tak on si tady pronajmul krám, byl to obyčejnej švec, dal k Němcům. Jenže to já jsem bohužel nevěděl. On předával všechen židovskej majetek Němcům, vozil to do Prahy, to já jsem nevěděl a toho Arnošta jsem k němu poslal. K prvnímu! Druhej tady byl nějaký pan Nývlt, měl drogerii o tři baráky níž, k tomu jsem ho poslal, poslal jsem ho k pekaři, panu Brejchovi, ten bydlel čtvrtý barák, no a k nějakému panu Skřivánkovi, ten měl pojišťovnu. Arnošt samozřejmě šel k panu Hofmanovi, pan Hofman mu řekl, helejte, já vám nevěřím, já zejtra pojedu do Prahy, ať na mě Jirka Justiců počká na Slupi, u domu číslo 6 nebo kolik, já tam přijedu a když to bude on, tak mu přivezu peníze, potravinový lístky, všechno. Arnošt nevěděl nic, šel k Nývltům, tam dostal peníze, potravinový lístky, pan Brejcha ho vyhodil, že žádnýho Justice nezná, pan Skřivánek mu samozřejmě dal peníze a zase peníze... Druhej den přijel pan Hofman do Prahy – já jsem samozřejmě nevěděl, že je u Němců – přinesl peníze, přinesl plno potravinovejch lístků, a dokonce měl bratra, který bydlel Na Slupi a dělal tam domovníka, a vyjednal mi, že tam můžeme ve sklepě přespávat. Takže jsme měli peníze, měli jsme lístky, měli jsme vše...

Proč to udělal, když byl u Němců?

To nevím. Měl syna a dceru, to před válkou byli moji kamarádi, otec chodil k němu... On se dal k Němcům, když my jsme odjeli. U něj se poslouchal rozhlas, všecko... Kamarádl s mým tatínkem, jeho žena s mojí maminkou. Proč se dal k Němcům, to jsem se nikdy nedozvěděl, ovšem z vypočítavosti. Končila válka, Němci všude prohrávali, on cejtil, že udělal chybu; o mě se postaral, o Arnošta taky... Paní Hofmanová nám občas uvařila, my jsme jim dali lístky, ani jsme pomalu nechodili ven. Revoluci jsme přečkali tam v Nuslích.”

□ podle Archivu vizuální historie USC SFI zpracoval JM

povídka

Bílé děti – tmavé děti

Je тихо, nikde není slyšet zpěv ptáků ani šustění suchých listů či stébel trávy. Stojím sama na holé skále. Hluboko pode mnou se zelená tráva, zpívají tam ptáci a děti si hrají na babu. Děti, bílé děti. Děti, které nikdy nepoznaly co to je být jiný. Lišit se barvou pleti, vlasů, nebo něčím jiným. V tomhle malém městě jsou všichni bílí. Jen já jsem jiná. Říkájí mi cikánka nebo šmudla a vždy mají na tváři posměšný úšklebek. Nikdy se tu se mnou nikdo nebavil, proto často utíkám sem. Na holou skálu nad tímhle bílým městem.

Tahle holá skála neumí mluvit, nemá oči, aby viděla, že jsem jiná, neposmívá se mi a neobrací se ke mně zády. Má ale uši a dokáže dlouhé hodiny poslouchat, co mě trápí, umí do sebe vtáhnout všechny špatné pocity a mé nešťastné slzy, které často dopadají do její tvrdé a chladné náruče.

Neznám své rodiče. Nikdy jsem je neviděla. Mám jiné rodiče. Jsou bílí. Přesně zapadají do tohoto divného města, kde je všechno bílé. Vzali si mě do krásného bílého domku na kraji bílého města. Mezi bílé děti a jejich bílé rodiče. Moje náhradní maminka mi často říká, že mě má moc ráda, ale už nějaký čas přemýšlím nad tím, jak může mít cizí maminka ráda cizí dítě, které je úplně jiné. I můj náhradní bílý tatínek mi také často říká, že mě má moc rád.

Já je mám oba hodně ráda. Ví, že miluji psy a koně. V našem bílém domě máme krásného bílého psa a v nedaleké bílé stáji mám i vlastního bílého koně. Právě se svým běloušem často jezdím na naší oblíbenou holou skálu nad městem. Trávím tam dlouhé hodiny a on tam stojí se mnou. Neumí mluvit tak jako já, ale jeho upřímné oči mi vždy naznačí, že ví, jak se cítím.

V tomto bílém městě si připadám jako nežádoucí flek na dokonale bílé košili. Můj pokojík je celý bílý. Bílé stěny, bílý nábytek, bílý koberec a krásně ustlaná bílá postel. Tak to asi vypadá v každém domě bílých lidí v tomto městě. Všechno je dokonale bílé a já se svojí tmavou pletí a černými vlasy sem jasně nepatřím. S takovým pocitem vždy usínám.

Hana Veselá

Soukromé gymnázium Altis, K Libuši, Praha 4

**3. místo v literární části II. kategorie
(studenti 1.–4. ročníků SŠ)**

7. ročník literární a historické soutěže DANIEL (2009/10)

Soutěž vyhlašuje MŠMT, garantem je Národní institut dětí a mládeže ve spolupráci se Vzdělávacím a kulturním centrem Židovského muzea v Praze

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlidky/literarni-a-historicka-soutez-daniel>

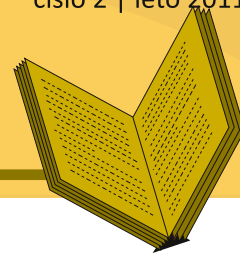
„Crrrrrrr,“ probouzí mě můj bílý budík. Dnes mám své desáté narozeniny. Pomalu vstávám z postele a nazouvám si své bílé pantofle a trochu neohrabaně přecházím po bílém koberci směrem ke dveřím na druhé straně pokojíku. Potichu scházím po bílých schodech a vcházím do obývacího pokoje. Je tu moje bílá maminka i můj bílý tatínek. Před nimi je naskládaná úhledná hromádka dárků v bílém papíře.

Pomaloučku rozbaluji jeden dárek za druhým. Dostala jsem knížky a nové oblečení. Bílé tričko, bílé kalhoty a bílé boty. Mám obrovskou radost, ale zároveň začínám bílou barvu nenávidět. Pořád mi připomíná, že jsem jiná. Že sem nepatřím. Maminka mi říká, že mám ještě další dárky ve stáji. Nasedám společně s maminkou i tatínkem do našeho bílého auta a jedeme do stáje. Tatínek mi cestou říká, že pojedou ještě na návštěvu a že nemusím s cestou domu spěchat. To se mi hodí.

Můj bílý kůň už na mě čeká ve svém krásném bílém boxu. Před dveřmi nacházím další úhlednou hromádku bíle zabalených dárků. Trhám papír a objevuji bílé jezdecké kalhoty, bílou dečku pod sedlo, bílou deku a bílé kamaše. V duchu děkuji svým bílým rodičům, že jsou na mě tak hodní.

Sedlám svého koně a myslím na holou skálu nad městem. Pomalu šplhám s běloušem do strmého kopce. Konečně jsme nahoře. Sesedám a koukám

povídka

Bílé děti – tmavé děti

(pokračování ze str. 15)

na malé město, jak začíná žít. Lidé se určitě začínají potulovat ulicemi a líně otvírají dveře samoobsluhy. Je to určitě stejné jako každý den. Bílí lidé v tomhle městě nikdy nedělali žádnou z jejich činností jinak, než byli zvyklí.

Začíná svítit slunce a chladný kámen se otepluje. Koutkem oka pozoruji mého koně, jak si spokojeně pochutnává na šťavnaté trávě. Měl přivřené oči, jeho nozdry se rozšiřovaly s každým nádechem. Čerstvý jarní vzduch byl provoněný vůní květin a zpěv ptáků přerušoval dopolední ticho.

Jak jsem pozorovala to jednobarevné město, vzpomněla jsem si na všechny ty bílé děti, které chodí se mnou do školy. Po tváři mi stekla slza a jemně dopadla na vyhrátou skálu. Úsměv na mých rtech se vytratil a cítila jsem další slzy na tváři. Na své tmavé tváři. Proč jsem tmavé dítě, když všude okolo jsou bílé děti? Tahle otázka mě nyní zaměstnala na dlouhé hodiny. Během přemýšlení na skálu neustále dopadaly slzy plné smutku.

Ozvalo se zařhtání. Něco, nebo někdo vytrhl mého milovaného bělouše z klidné pastvy a nyní se vyplašeně díval směrem k hustému porostu. Vstala jsem. Pomalu a nedůvěřivě jsem přešla od okraje skály k hustému porostu a opatrně rozhrnula husté ostružinové stonky. Nic jsem nenašla. Uklidnila jsem koně a usedla opět na kraj skalní římsy. Téhle holé skále se říkalo Skála sebevraha.

Rodiče mi o ní nikdy nic nevyprávěli, ale často jsem na ulici slýchala, že se někdo zabil skokem z téhle skály. Občas, když tu sedím, tak přemýšlím, proč ti lidé skočí. Proč skáčí, když jsou bílí a nemusí mít pocit, že jsou jiní. Co je tak trápí, že musí svůj život v tomhle bílém městě ukončit? Jednou jsem přemýšlela, co by se dělo, kdybych skočila. Jestli by byl někdo smutný. Co by dělali moji náhradní rodiče? Jestli bych někomu chyběla...

„Ne, dost! Nesmíš takhle přemýšlet,“ napomenula jsem se nahlas. Jenom pomyšlení, že bych opustila svoje náhradní rodiče, kteří mě mají rádi a svého koně a psa, mě okamžitě vrátilo do reality. Nasedla jsem na koně a rychle ujížděla z kopce.

Právě včas. Skalní stěna promáčená mými slzami se propadla přesně v místě, kde jsem ještě před několika málo okamžiky seděla.

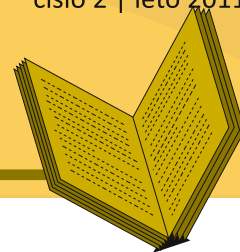
Přesně teď jsem zabila všechny svoje starosti, které ta skála v sobě uchovávala. Pocítila jsem takovou zvláštní volnost. Pevně jsem chytla otěže a pobídla svého bělouše do cvalu. Přesně věděl, co má dělat. Seběhli jsme po lesní pěšině, přeskočili příkop a hnali se tím prokletým bílým městem.

Lidé vzrušeně koukali z oken, protože jsem se vždy snažila být neviditelná, teď jsem naopak chtěla, aby mě všichni viděli. Doběhli jsme k našemu bílému domku na okraji města. Maminka a tatínek čekali přede dveřmi. Měli vážné výrazy a drželi se za ruce. Můj odhodlaný výraz zmizel a na čele se mi udělala vráska.

Otevřely se dveře. Stál v nich mladý pár. Očima jsem jim přejela boty a oblečení. Neměli na sobě nic bílého. Koukla jsem se na jejich obličeje. Měly stejnou barvu jako ten můj. Vykročili ke mně. Za nimi se objevila postarší žena se spoustou papírů v ruce. Lekla jsem se. Schovala jsem si obličej do dlaní a utekla k mým bílým náhradním rodičům. Oba mě chytili za rameno. Mamince stekla slza a smáčela mé nové bílé tričko. Bylo mi opět do pláče. Ti cizí lidé se ke mně stále přibližovali a prohlíželi si mě.

„Ano, to je ona!“ radostně zvolala ta cizí žena. Nevěděla jsem, co se děje. Uchopila jsem maminku a tatínka pevně za ruku. „Tak pojď ke mně, ty moje drahá dceruško,“ mluvila na mě ta cizí tmavá žena. Nechápala jsem to. Jsou to snad moji praví rodiče? Ne, to nemůže být pravda. Podívala jsem se na maminku a potom i na tatínka. Oba na mě souhlasně kývli, pohladili mě po zádech a naznačili mi, abych šla k té cizí paní. Jakmile jsem udělala první krok, ta paní natáhla ruce a zvedla mě do vzduchu. „Je to ona, je to moje dcera,“ volala. Koutkem oka jsem zahlédla, jak moji bílí rodiče podepisují nějaké papíry. Konečně jsem měla zase nohy na zemi a rychle jsem běžela od té tmavé paní pryč. Maminka si klekla ke mně a zašeptala mi do ucha, že tohle jsou moji praví rodiče a že

povídka

Bílé děti – tmavé děti

(pokračování ze str. 16)

teď budu bydlet jinde. Do očí se mi vlily proudy slz, které dopadaly na čistý chodníček před bílým domem. Najednou to byl cizí dům. Maminka odešla sbalit moje věci a tatínek šel zatím vyřídit něco s tou postarší paní s náručí plnou papírů. Zůstala jsem sama před vchodem s těmi tmavými lidmi. Ta paní, co mě předtím tak radostně zvedla do vzduchu, si ke mně teď klekla a řekla mi, že je moje pravá maminka. A ten pán je prý můj pravý tatínek. Nevěřila jsem tomu, ale když jsem pohlédla směrem, kde bylo okno mého pokoje, bylo mi jasné, že nelže. Stála tam náhradní maminka a držela se za ruku s mým náhradním tatínkem. Oba brečeli.

Naposledy jsem se vrhla do náruče těm laskavým bílým lidem a naposledy jsem jim řekla, jak moc je mám ráda. Pohládili mě a pomohli mi nastoupit do přistaveného auta. Vpředu seděl můj nový tatínek a ta paní, co držela hromadu papírů. Vzadu se mnou seděla moje nová maminka. Stáhla jsem okénko a pokusila se ještě naposledy zamávat bílým rodičům, marně. Něčí ruka mě tvrdě stáhla zpátky a držela mě tak pevně, že jsem se nemohla ani pořádně vyklonit. Natočila jsem aspoň hlavu a spatřila mého bělouše, našeho bílého psa a moje bílé rodiče, jak stojí před bílým domem v bílém městě. Pak se zatáhlo okénko a já už nic neviděla.

Probudila jsem se na tvrdé posteli. Byla mi zima. Nikde nebylo nic bílého. Naopak. Vykoukla jsem z okna a viděla samé tmavé lidi, jak stojí na ulici a

zvědavě po mně pokukují. Čekala jsem, že budu mít radost, že už nejsem jiná, ale stal se pravý opak. Byla jsem nešťastná. Vtom jsem uviděla skálu, vypadala podobně jako ta nad bílým městem. Vzpomněla jsem si na sebevrahy, kteří skákali, aby unikli strastem. Pochopila jsem, co je dohnalo k takovému činu. Napsala jsem dopis a poslala ho mým bílým rodičům. Děkovala jsem za všechno, co pro mě dělali a že na ně nikdy nezapomenu a hlavně ať mi nemají za zlé, co teď udělám. Se slzami v očích jsem ho hodila do schránky.

Konečně jsem vystoupala na vrchol kopce. Před mnou se rozkládalo mrňavé město, špinavé, hnusné město. Stála jsem na vrcholu skály a poslouchala, jak vítr cuchá koruny stromů. Ptáci tu nezpívali, vzduch byl těžký a skála chladná. Z oka mi opět vytryskly slzy, slzy zoufalství a nepopsatelného stesku. Stesku po bílém městě, kde jsem sice byla jako flek na bílé košili, ale byly chvíle, kdy jsem byla opravdu šťastná. Tady jsem žádnou takovou chvíli nezažila. Byla jsem rozhodnutá. Bylo mi líto mých bílých rodičů a své pravé jsem nenáviděla. Nikdy se o mě nezajímali. Zakřičela jsem směrem k nebi, že své bílé rodiče mám moc ráda.

Byla mi hrozná zima. Foukal vítr a na skálu dopadly dešťové kapky. Byla jsem rozhodnutá. Udělala jsem krok na kluzkou hranu skály, koukla jsem se dolů směrem k mému novému domu. Další krok, krok do prázdna...

□ vybrala PH

Magazín CVH Malach

ÚFAL

Vydává **Centrum vizuální historie Malach**
Ústav formální a aplikované lingvistiky
Matematicko-fyzikální fakulta UK v Praze

www.malach-centrum.cz

Magazín CVH Malach
číslo 2 | léto 2011

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo 14. října 2011.

Na titulní straně je fotografie Martina Šmoka z Letní školy
moderních dějin, konané v Ostravě na konci srpna 2011.

Redakční rada:

Jakub Mlynář
Petra Hoffmannová
Martin Šmok

malach@knih.mff.cuni.cz